

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HUDUDLARDA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Rajabov Nazirjon Razzaqovich

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti

Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrası dotsenti

Jo‘rayev G‘ayrat Baxtiyor o‘g‘li

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti magistri

Annotatsiya: Ushbu tezisda, raqamli iqtisodiyot sharoitida hududlarda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo‘llari haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, tadbirkorlik faoliyati, investitsiyalar, mahalliy ishlab chiqaruvchilar, raqobat muhiti, tadbirkorlikni rivojlantirish.

Annotation: This thesis talks about ways to develop private entrepreneurship in the regions in the digital economy.

Keywords: digital economy, business activities, investments, local producers, competitive environment, business development.

Аннотация: В данной диссертации говорится о путях развития частного предпринимательства в регионах в условиях цифровой экономики.

Ключевые слова: цифровая экономика, предпринимательская деятельность, инвестиции, местные производители, конкурентная среда, развитие бизнеса.

Hozirgi raqamli iqtisodiyot asrida biznesni yuritish qoidalari ham o‘zgarib borayotganligini kuzatish mumkin. An’anaviy iqtisodiyot sharoitida xaridorlar

ishlab chiqaruvchi tomonidan qanday tovar yoki xizmatlar taklif etilsa shunga qanoat qilgan bo'lsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida esa iste'molchi bozorga o'z xohishini, takliflarini bayon etadi. Raqamli transformatsiyalar biznesmenga zamonaviy bozorga bog'lanish uchun o'z biznesini yaxshilashga majbur etadi. Raqamli iqtisodiyotda xarajatlarni qisqarishi natijasida ko'rsatilayotgan xizmatlarning qiymati arzonlashib boradi, daro- mad topishning yangi yo'nalishlarini keltirib chiqaradi.

Raqamli iqtisodiyotni asosiy vazifalari:

- raqamli biznes va tadbirkorlikni yaratish;
- korxonalarni barqaror rivojlantirishga yordam beruvchi investitsiyalar bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratish;
- innovatsion faoliyatni amalga oshiruvchi malakali kadrlar bilan ta'minlash.

Raqamli iqtisodiyot kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanishida alohida ahamiyatga egadir. Shu o'rinda ta'kidlab o'tishimiz zarurki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni asosiy xususiyatlari quyidagilardan iboratdir; texnologik va boshqaruvni egiluvchanligini ta'minlay olish.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotni rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim omildir. Ushbu soha vakillarini har taraflama qo'llab-quvvatlash maqsadida oxirgi ikki yarim yilda Prezidentning ellikdan ortiq farmon va qarorlari qabul qilindi.

Jumladan, tadbirkorlik faoliyatini davlat ro'yxatidan o'tkazish, turli ruxsatnomalar olish va boshqa ko'plab xizmatlar tartib-qoidalari soddalashtirildi. Bu borada qulaylik yaratish uchun Davlat xizmatlari agentligi va uning joylardagi markazlari tashkil etildi. Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil (Biznes-ombudsman) lavozimi joriy qilindi.

Barcha hududlarda tadbirkorlar murojaatlarini qabul qilib, hal etishga ko‘maklashadigan Bosh vazir qabulxonalari tashkil etildi. Vazirlar Mahkamasi huzurida Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash davlat jamg‘armasi faoliyati yo‘lga qo‘yilib, unga 200 milliard so‘m va 50 million dollar mablag‘ ajratildi.

Tijorat banklari tomonidan tadbirkorlarga ajratilayotgan kreditlar hajmi oshdi.

Bunday amaliy choralar o‘z natijasini bermoqda. Kichik biznes mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining qariyb 60 foizini, sanoat mahsulotlari hajmining uchdan birini, qishloq xo‘jaligi mahsulotining 98 foizini, investitsiyalarning yarmini ta‘minlamoqda. Ko‘pgina viloyatlarda eksportning 70-90 foizi aynan kichik biznesga to‘g‘ri keladi.

Joriy yilning 6 oyida tadbirkorlik subyektlari soni 60 mingga ortgan.

Yig‘ilishda ushbu ko‘rsatkichlar islohotlarning dastlabki natijalari ekani ta‘kidlanib, asosiy e‘tibor hanuzgacha uchrayotgan muammolarni hal etishga qaratildi.

Davlatimiz rahbari viloyat, tuman, shahar hokimlari va ularning birinchi o‘rinbosarlari mutlaqo yangicha ishlab, 70 foiz vaqtini hududda tadbirkorlikni rivojlantirishga sarflashi kerakligini ta‘kidladi.

Har bir viloyat, tuman va shahar hokimlari va ularning birinchi o‘rinbosarlari faoliyatiga yangi tashkil etilgan yoki faoliyati qayta tiklangan kichik korxonalar va ularda yaratilgan ish o‘rinlari sonidan kelib chiqqan holda baho berib, rag‘batlantirish bo‘yicha yangi tizim joriy etish vazifasi qo‘yildi.

Baho berishda korxonalarning yashovchanlik ko‘rsatkichi asosiy mezonlardan biri bo‘lishi kerakligi belgilandi. Ya‘ni, tashkil etilayotgan korxonalarning kamida 50 foizi keyingi 3 yil davomida ishlasa, hokim va uning

tadbirkorlik bo'yicha birinchi o'rinbosari, Savdo-sanoat palatasining hududiy bo'limlari rahbarlarini qo'shimcha moddiy rag'batlantirish nazarda tutilmoqda.

Vazirlar Mahkamasi, Adliya vazirligi, Iqtisodiyot va sanoat vazirligiga ushbu yangi tizimni joriy qilish bo'yicha ko'rsatmalar berildi.

Yig'ilishda Prezident Shavkat Mirziyoyevning Sirdaryo viloyatiga o'tgan haftadagi tashrifi doirasida Xovos tumanini "Tadbirkorlik hududi"ga aylantirish bo'yicha taklif etilgan tashabbusni amalga oshirish masalasi ham ko'rib chiqildi.

Iqtisodiyot va sanoat vaziri boshchiligidagi Respublika ishchi guruhi har bir tumanning salohiyatidan kelib chiqib, kichik biznesni rivojlantirish yo'nalishlari bo'yicha takliflar ishlab chiqishi zarurligi qayd etildi. Ushbu takliflar asosida tadbirkorlarga ularni amalga oshirish, kredit, yer va bino ajratish, infratuzilmaga ulash kabi barcha masalalarda ko'maklashiladi.

Videoselektorda sanoat sohasidagi kichik biznes subyektlari va yirik korxonalar o'rtasida sanoat kooperatsiyasini keng yo'lga qo'yish zarurligi ta'kidlandi.

Masalan, avtomobilsozlik va qishloq xo'jaligi mashinasozligi tarmoqlari o'rganilganda tadbirkorlik subyektlari va yirik sanoat korxonalari o'rtasida kooperatsiya deyarli yo'qligi, oqibatda yurtimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va butlovchi qismlar import qilinayotgani ma'lum bo'lgan. Achinarlisi, ayrim sanoat korxonalari kichik ishlab chiqaruvchilar u yoqda tursin, xaridorlar talabi bilan ishlashni ham bilmaydi.

Shu bois Iqtisodiyot va sanoat vazirligiga o'nta yirik sanoat tarmog'i, jumladan, qishloq xo'jaligi mashinasozligi, elektrotexnika, qurilish materiallari, kimyo, avtosanoat korxonalari bilan kichik biznes o'rtasida sanoat kooperatsiyasini yo'lga qo'yish vazifasi yuklatildi.

Shuningdek, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi bilan birgalikda kooperatsiya yarmarkalari o'tkazish,

mahsulot va xizmatlar o‘z egasini topishi uchun "Yagona elektron kooperatsiya birja portali"ni tashkil etish bo‘yicha topshiriqlar berildi.

Banklarning tadbirkorlik subyektlariga xizmat ko‘rsatishini yaxshilash va ajratilayotgan kreditlar samaradorligini oshirish masalasiga ham e‘tibor qaratildi.

Hozirda kredit olish istagidagi tadbirkorning murojaati 3 bosqichda, ya‘ni tuman-viloyat-respublika darajasida ko‘rib chiqiladi. Bankning markaziy idorasi rozilik bermasa, tadbirkor kredit ololmaydi. Oqibatda, bu jarayon ayrim hollarda oylab cho‘zilib ketyapti.

Shu bois, banklarda kredit ajratish masalalarini bir va ikki pog‘onaga o‘tkazish, 70-100 nafar xodim ishlaydigan filiallar o‘rniga 10-15 nafar shtatdan iborat ixcham bank xizmatlari markazlarini ko‘paytirish lozimligi ta’kidlandi.

Tadbirkorlarning kredit foiz stavkalariga oid fikrlari muhokama qilinar ekan, kreditlar bo‘yicha kafolat berish va foizlarni qisman qoplash maqsadida tashkil qilingan Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash davlat jamg‘armasi faoliyatini kuchaytirish muhimligi aytiladi.

Tadbirkorlarning bino-inshootlarini buzish va buning uchun kompensatsiya to‘lash borasida tizimli yondashuv yo‘qligi tanqid qilindi.

Albatta, joylarda amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari davomida ayrim binolarning buzilishi tabiiy hol. Biroq, aholi punktlarini istiqbolda rivojlantirish rejalarini hisobga olmasdan, katta hududlarda joylashgan inshootlar buzib yuborilayotgani oqibatida juda ko‘p miqdorda kompensatsiya to‘lovlari kelib chiqmoqda.

Hokimliklar buziladigan binolarning o‘rnida yangi korxonalarni qurish bo‘yicha investorlarni topib, kompensatsiya to‘lovini ularning hisobidan to‘lanishini ta‘minlamayotgani sababli ushbu xarajatlar davlat byudjeti zimmasiga tushmoqda.

– Barcha hokimlarni qat’iy ogohlantiraman – asosli zarurat bo’lmagan holda tadbirkorlarga tegishli mol-mulkni buzishga umuman yo’l qo’yilmasligi zarur va shart, – dedi davlatimiz rahbari.

Adliya va moliya vazirliklari, Savdo-sanoat palatasiga Biznes-ombudsman ishtirokida mol-mulkni buzish va kompensatsiya to’lash tartiblarini yanada takomillashtirish yuzasidan taklif kiritish vazifasi qo’yildi.

Yig’ilishda sud tizimining kichik biznes subyektlari murojaatlariga yondashuvi xususida ham so’z bordi.

Ma’lumki, xorijiy tajribada 70 foiz nizolar sudgacha hal etiladi. Chunki ishlarni sudda ko’rib chiqish katta xarajat va ko’p vaqt talab etuvchi jarayon hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, tadbirkorlar bilan bevosita ishlaydigan davlat idoralarida nizolarni sudgacha hal etish tuzilmalarini tashkil etish zarurligi ta’kidlandi. Adliya vazirligi, Oliy sud va Savdo-sanoat palatasiga muqobil hakamlilik sudlari faoliyatini va mediatsiya institutini kengaytirish masalalarini nazarda tutuvchi qaror loyihasini ishlab chiqish topshirildi.

Iqtisodiyot va sanoat vazirligi tizimida Tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish agentligi tashkil etish taklifi bildirildi. Mazkur agentlik ko’rsatilgan sohani yuksaltirish bo’yicha davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mas’ul bo’ladi. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo’llab-quvvatlash davlat jamg’armasi faoliyatini ham muvofiqlashtirib boradi.

– Faqat katta korxonalar qurib, aholi bandligini va daromadini oshirish, byudjet tushumlarini ko’paytirish masalalarini to’liq hal eta olmaymiz. Turmush darajasini oshirishning eng muhim yo’li tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishdir, – dedi Shavkat Mirziyoyev.

Yig’ilishda muhokama qilingan masalalar yuzasidan mutasaddi vazirlik va idoralar rahbarlari, hokimlar so’zga chiqdi.

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini tarmoqlarini, jumladan tadbirkorlik faoliyatini innovatsion usulda rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev tomonidan qo‘yilgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish mamlakatimiz fuqarolarining turmush farovonligini oshirish, kambag‘allikni kamaytirish, iqtisodiy taraqqiyotga erishishning muhim shartidir. Islohotlardan ko‘zlangan maqsad va ko‘rsatkichlarga tayanib xulosa qiladigan bo‘lsak bularning bari tadbirkorlik subyektlari uchun yaratilayotgan imkoniyatlar va ularni faoliyatini nuqsonlar va qiyinchiliklarsiz yo‘lga qo‘yishini qo‘llab-quvvatlash harakatidir. Faqatgina bulardan oqilona foydalanib qolish kerak xolos. Natija Respublika iqtisodiy rivojiga hissa qo‘shish va o‘z tadbirkorligini yo‘lga qo‘yib uni rivojlantirishdir.

Bugungi kunda dunyodagi rivojlangan mamlakatlarda aholi daromadlarining o‘sishi birinchi navbatda tadbirkorlikda innovatsion jarayonlarning to‘g‘ri tashkil etilishi hamda “raqamli tadbirkorlikni” doimiy ravishda takomillashtirib borilayotgani bilan bog‘liqdir. Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida Respublikamiz oldida turgan muhim vazifalardan biri jahon bozorida raqobatbardosh bo‘lgan mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatishni keng yo‘lga qo‘yishdir.

Bugungi kundagi asosiy vazifalardan biri tadbirkorlar o‘rtasida sog‘lom raqobatni ta‘minlash orqali, narxlarni pasaytirish va jahon bozorida raqobatbardosh, eksportbop sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirishdir. Xalqaro tajribani o‘rgangan holda monopoliya sohalariga xususiy sektor uchun yanada keng yo‘l ochish, “raqamli tadbirkorlikni” rivojlantirish va shu orqali raqobat muhitini shakllantirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. 2021-yil 29-dekabrda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksiga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonun.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ishlab chiqarishga innovatsion loyihalar va texnologiyalarni tatbiq etishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha choralar haqidagi” Qarori - Xalq so‘zill, 2008 yil, 16 iyul.
4. Ayranci A.E. & Ayranci E. (2015). A Research on Job Satisfaction Factors of Private Entrepreneurs: The Case of Beylikduzu Organized Industrial Zone. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 268 – 277.
5. Erenberg R. Dj., Smit R.S. *Sovremennaya ekonomika truda. Teoriya i gosudarstvennaya politika.* – M.: MGU, 2016.
6. Tolametova Z.A. *Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida mehnat bozorini rivojlanish yo‘nalishlari 2014.* Toshkent . “Iqtisodiyot” 305 b.
7. Celik, A. & Akgemici, T. (2007). *Girisimcilik kulturu ve Kobi’ler* [The culture of entrepreneurship and SMEs]. Ankara: Gazi Publications.
8. Smallbone, D., Piasecki, B., Venesaar, U., Todorov, K. & Labrianidis, L. (1999). Internationalization and SME development in transition economies: An international comparison. *Journal for Small Business and Enterprise Development*, 5(4), 363–375.